

PAPER DETAILS

TITLE: ASK KONULU TÜRKÜLER VE UKRAYNA HALK SARKILARINDA KÜLTÜREL UNSUR OLARAK BITKILER*

AUTHORS: Alina FIKANIUK

PAGES: 97-119

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2708900>

ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ / ATATÜRK UNIVERSITY

CULTURE AND CIVILIZATION

AŞK KONULU TÜRKÜLER VE UKRAYNA HALK
ŞARKILARINDA KÜLTÜREL UNSUR OLARAK BİTKİLER*

Plants as Cultural Element in Turkish and Ukrainian Folk
Songs About Love

Alina FİKANIUK**

Geliş Tarihi/Received	Kabul Tarihi/Accepted	Yayın Tarihi/Published	Tür/ Type
07.02.2022	17.04.2022	28.04.2022	Araştırma
Atıf/Citation: Fikaniuk, Alina (2022) “Aşk Konulu Türküler ve Ukrayna Halk Şarkılarında Kültürel Unsur Olarak Bitkiler”, <i>Culture and Civilization</i> , 1 (2), 97-119.			

ÖZ

Lirik şarkıların, her ulusun halk edebiyatında çok önemli bir yeri vardır. Bunun başlıca nedeni, bu tür eserlerin insan duygularının dile aktarılmasında diğer folklor türlerinden önde gelmesi ve çok geniş bir duygu paradigmasını konu almasıdır. Bu şarkıların en büyük kısmını aşk konulu şarkılar oluşturmaktadır. Âşğın duyduğu sevgi, hasret, aşk acısının betimlenmesinde çeşitli tabiat unsurları sıklıkla kullanılmaktadır: Âşğın duygularıyla doğanın hali arasında genellikle ince bir bağ vardır. Bu durum türküler ve Ukrayna halk şarkıları için de aynıdır. Birbirinden oldukça farklı coğrafyalarda yaşayan bu iki millet yaşadıkları bölgelerin özelliklerini folkloruna da yansıtmış, kültürlerine has bir takım sembol ve motif yaratmıştır. Bunların büyük bir kısmı, bitki dünyasındandır ve aşk, evlilik, ayrılık gibi kavramlarla ilgilidir. Bu çalışmada aşk konulu türkülerle Ukrayna halk şarkılarında yer alan farklı bitki adlarının geçme sıklığı tespit edilmiş; bitki sembolleri, onlarla ilgili ana motiflerle beraber ele alınıp analiz edilmiştir. Bu semboller ve motifler anlam bakımından incelenmiş, arasındaki benzerlikler ve farklılıklar tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeleri: Karşılaştırma, Ukrayna Halk Şarkısı, Türkü, Bitki, Sembol, Motif

* Bu çalışma, yazarın Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü bünyesinde hazırlamış olan yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

** Atatürk Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Türk Halk Bilimi (Folklor) Doktora Öğrencisi, alinasari@gmail.com, ORCID: 0000-0002-6095-520X

ABSTRACT

In each nation's folklore, lyric songs hold a very important place. The main reason is that these types of songs are in the lead in conveying emotions in comparison with other folklore genres, and their topic includes an extremely broad paradigm of feelings. The largest part of these songs is comprised by love songs. Elements of nature are used frequently in description of love, longing, pang, which a lover feels: There is a thin relation between lover's feelings and nature's condition. This point is the same for Turkish and Ukrainian folk songs. These two nations, living in geographies quite different from each other, reflected characteristics of environments they live in into their folklores too, creating a number of specific to their cultures' symbols and motifs. Main part of them is related to flora and associated with such concepts as love, marriage and separation. In this study, a mention frequency of plant names in Turkish and Ukrainian folk songs about love was estimated; plant symbols were analyzed along with main related motifs. These symbols and motifs were examined semantically; similarities and differences between them were determined.

Key Words: Comparison, Ukrainian, Turkish Folk Songs, Plant, Symbol, Motif

Giriş

Her milletin folklorunda lirik şarkılar özel, ayrı bir yere sahiptir. Onlar, milletin en içten duygularını yansıtmaktadır. Türk ve Ukrayna halk bilimcileri halk şiirinde aşk konusunun merkezde yer aldığını, en çok işlenen temanın seveda olduğunu ileri sürmektedirler (Sıdorenko 1964: 5; Boratav 1969: 163; Özbek 1981: 40; Artun 2004: 107; Kolessa 2009: 243; Albayrak 2010: 41). Genel olarak *“sevgi türküleri, coşkun lirizmle söylenen, daha ziyade sevgiliye duyulan özlem, kıskançlık, ayrılık, kavuşma gibi konuların işlendiği ve samimi lirin açıkça kendisini hissettirdiği türkülere denmektedir”* (Kaya 1999: 180). Bu tabir, aşk konulu Ukrayna halk şarkıları için de geçerlidir.

Ukrayna ve Türk halklarının tarihleri boyunca sürekli temasta bulunduklarından yola çıkarak onların arasında daimi kültürel alışverişlerin gerçekleştirildiği söylenebilir. Öte taraftan bu iki halkın yaşadığı coğrafyalar birbirinden oldukça farklı özelliklere sahiptir, onların hayat şekli, dinleri, inanışları, gelenekleri birtakım farklılıklar göstermektedir. Hem Ukrayna hem de Türk halkı çevresindeki doğa unsurlarını değerlendirmiş, onlara kendi dünya görüşlerine göre anlam katmıştır.

Bu çalışmanın amacı, aşk konulu türkülerle Ukrayna halk şarkılarında betimlenen bitkiler, onlarla ilgili semboller ve motifleri inceleyip arasındaki benzerlikler ve farklılıkları tespit etmektir. Bu amaç doğrultusunda iki halkın yaşadığı coğrafyaların da lirik eserlerine nasıl yansıtıldığı, halk tarafından hangi sembollerin tercih edildiğini ortaya çıkarmak hedeflenmektedir.

Makelenin materyalinin kapsamı yüzer türkü ve Ukrayna halk şarkısıyla sınırlandırılmıştır¹. Çalışma için birkaçı kendi derlemelerimizden olmak üzere farklı halk şarkıları/türkü ve folklor kitapları taranarak belli kriterlere göre Ukrayna halk şarkısı ve türkü metinleri seçilmiştir.

Araştırmada metin merkezli kuramların prensipleri ve yöntemlerinden yararlanılmıştır. Çalışmanın temel yöntemi, karşılaştırmalı metottur. Ukrayna halk bilimcisi Lübov Kopaniçsya (2000: 11) lirik şarkının gerçek manasını çözmenin halkın dünya görüşlerinin analizini yapmadan imkânsız olduğunu vurgulamaktadır. Bu gerekçeyle Türk ve Ukrayna kültürü ve gelenekleriyle ilgili kitaplar da araştırılmıştır.

Her halkın hayatı, yaşadığı çevre ve tabiatının özellikleriyle şekillenmektedir. Halk şarkılarında onların yaratıldığı diyar ya da yörenin doğasının tasvirleri mutlaka bulunmakta, bu metinler topluluğun tabiata ne kadar bağlı olduğunu, arasındaki ilişkilerin hususiyetlerinin neler olduğunu göstermektedir. Halkın tabiata bakışı da onun nasıl bir halk olduğu sorusuna cevap verebilmektedir.

Nikolay Kostomarov (1994: 56) Ukrayna folklorundaki doğa betimlemesinden bahsederken şunu der: “*Aile şarkıları bizim gözlerimizin önünde farklı bir manzarayı canlandırmakta: vişne bahçesi, çiçek açan elma, gölet ve küçük değirmen, çayır otları, kırmızı gilaburu, kırlangıçların uçtuğu yeşil tarla, bostandaki pembe gül, yeni ayın parıltısı, çalılardan sabah çiyini silkeleyen bülbül*”. Kostomarov’un (1994: 56) deyişiyle “*halk, çevresinde hayatı aramakta, doğayla sadece bedenlen değil, ruhen de konuşabilmeyi arzulamaktadır. İnsan tabiat imgelerini halk biliminde kullanmanın yanı sıra doğaya can vermekte, ona düşünen varlığın özelliklerini kazandırmaktadır. Böylece bir cisim halk şiiri ürünlerine girince manevi, ruhsal anlamı da edinmiş olmaktadır. Genel olarak bu olgunun adı, semboldür.*”

Aşk Konulu Türkülerle Ukrayna Halk Şarkılarında Tabiatın Yeri

Mehmet Özbek’in (1981: 40) ifadesiyle, “*Halk şiirinde tabiatla insan kucak kucağıdır*”. Bu durum hem Ukrayna hem de Türk halk şiirlerinde kendini göstermektedir. Bu eserlerde âşık, tabiatı daima canlı bir varlık olarak algılamaktadır.

Sevdalı, bitkilere, ağaçlara, kuşlara, doğa olgularına danışmakta, onlarla dertleşmektedir. Çoğu zaman doğa, âşığın haline uygun davranmaktadır. Aşağıda verilen

¹ Ukrayna halk şarkılarının isimleri Türkçe çevirisiyle verilmiştir. İlgili şarkıların orijinal metinleriyle çevirileri, ayrıca incelenen türküler listesi için bkz. Fikaniuk, Alina (2017). *Aşk Konulu Türkülerle Ukrayna Halk Şarkılarında Tipler Üzerine Mukayeseli Bir Araştırma*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

türküde tabiat da sevdiği erkek uzak yerlerde olan kızın hüznüne uyarak üzülmekte, kuşlar ötmemekte, çiçekler açmamaktadır.

Eğin dağlarında güller bitmiyor

Viran bahçelerde bülbül ötmüyor

Yârimin sevdası serden gitmiyor (Öztelli 2002: 87-88)

“Gene bahar geldi açıldı güller” türküsünde aşk mevsimi olan bahar gelmesine karşın âşğın kalbi yârimden ayrılması nedeniyle perişan, “*gönül bağı viran*”dır. Âşğın bu zor durumu betimlemesinde doğanın unsurlarının büyük bir önemi vardır, bu büyük ve acılarla dolu özleyiş sırasında “*bülbüller ötmez olmuş*”, zaman durmuştur (Dökmetaş vd. 1996: 261).

Bir Ukrayna şarkısında âşık kızın sevgilisinden ayrıldığı için duyduğu üzüntü, söğüt yapraklarının dökülmesiyle pekiştirilmektedir. Bu ayrılık, doğada mevsimsiz erken yaprak dökümüne, sonbahara yol açmaktadır:

Зелена верба, зелена верба,

Yeşil söğüt, yeşil söğüt;

А листя опадає;

Ama yaprakları dökülüyor;

Ой боже, боже, боже єдиний,

Oy Tanrı 'm, Yüce Tanrı 'm,

Милий мя покидає.

Sevgilim beni terk ediyor (Dey 1986: 244-245)

Buna benzeyen motife “Güvem eriği çiçek açıyor” şarkısında da rastlanmaktadır. Çiçekleri dökülen güvem eriği, mutsuz aşkın iz düşümüdür.

Цвіте терен, цвіте терен,

Güvem (eriği) çiçek açıyor,

А цвіт опадає,

Çiçekler dökülüyor,

Хто в любові не знається,

Aşkı bilmeyen

Тої горя не знає

Derdi de bilmiyor. (Dey 1986: 234)

“Şu karşıki dağda kar var duman yok” türküsünde, âşğın gönlünün “tomurcuk güller”i arzulaması, onun sevgiye muhtaç olduğunun göstergesidir, ne var ki sevgilisinin vefasızlığı yüzünden âşğın muradına ermesi, nasip değildir.

Şu karşıki dağda titrer dallar

Benim gönlüm arzu çeker tomurcuk güller

Kader kısmet böyleymiş ne yapsın eller (Öztelli 2002: 213)

Ukrayna folklorunda aşktan bahseden âşık, aşkın kuru meşeleri bile çiçeklendirecek kuvvete sahip olduğunu söylemektedir. Âşığın yaşadığı dünyayı yöneten ve güzelleştiren güç, aşktır. Aşkın doğuşu ilkbahar çağrışımını vermekten ayrılık, tabiatın sonbaharını çağrıştırmaktadır:

<i>Як з тобою кохалися — сухі дуби цвіли,</i>	<i>Biz seninle sevgiliyken kuru meşeler</i>
<i>А як стали розлучатись — зелені</i>	<i>çiçeklenirdi,</i>
<i>пов'яли.</i>	<i>Ayrılmaya başladığımızda ise yeşil olanlar</i>
<i>Щоб ті трави повсихали, що так рано</i>	<i>da soldu.</i>
<i>цвіли,</i>	<i>Erken çiçek açan o otlar kuruyaydı,</i>
<i>Щоб ті люди щастя не мали, що нас</i>	<i>Bizi ayıran insanların mutluluğu</i>
<i>розлучили”.</i>	<i>olmayaydı” (Dey 1986: 257)</i>

Bitey, âşığın sıklıkla irtibat kurduğu objedir: Sevdalılar dertlerini bitkilere, ağaçlara anlatmaktadır. Âşığın bitkiler dünyasına müracaat etmesi hem Ukrayna hem Türk halk şarkılarında çok yaygın bir motiftir. Örneğin, Ukrayna halk şarkılarında kız ektiği bitkilerin çabuk büyümesini istemektedir. “Salatalığı ekim” şarkısında kız salatalıkları kendi gözyaşlarıyla sulamaktadır:

<i>Поливала огірочки</i>	<i>Suladı salatalıkları</i>
<i>Дрібного сльозою.</i>	<i>Gözyaşlarım ince ince.</i>
<i>Ростіть, ростіть, огірочки,</i>	<i>Büyüyün, büyüyün, salatalıklar</i>
<i>В чотири листочки!</i>	

Bu eylemin birkaç sembolik anlamı vardır: Bitkilerin büyümesi aşkın çoğalmasını, sevgilisinin gelmesini simgelemektedir. Mesela, “Dağa, dağ üzerine” şarkısında kız, fındığı sulayarak sevgilisini çağırır:

<i>Поливає дівчинонька</i>	<i>Suluyor kızcağız</i>
<i>З горіха зеренце...</i>	<i>Fındık içini...</i>
<i>Сонце низько, вечір близько —</i>	<i>Güneş aşağıda, akşam yaklaşıyor,</i>
<i>Прийди, моє серце!</i>	<i>Gel, kalbim benim! (Dey 1986: 55)</i>

Genel olarak tetkik ettiğimiz türkülerde en sık rastlanılan bitki sembolü, güldür (21). Bunun haricinde, elma (6), ayva (3), çınar (3), meşe (3), nar (3), badem (2), karanfil (2), selvi (2) de türkülerde geniş yer tutmaktadırlar. Ayrıca, çalışmamızın malzeme temeli olan türkülerde armut, arpa, buğday, çalı, erik, karpuz, kavak, kenger, kiraz, lavanta, limon, mısır, semizotu, sümbül, şeker kamışı, şeftali, turunc, üzüm, yonca gibi bitkiler ve ağaçların isimlerinin de birer kere geçtiği tespit edilmiştir.

Ukrayna şarkılarının bitki örtüsünde ise merkezde gilaburu vardır. İncelediğimiz Ukrayna sevda konulu halk şarkılarında bu bitkinin adı 17 kere anılmaktadır. Diğer yaygın bitkiler arasında meşe (9), gül (7), söğüt (6), vişne (5, ayrıca vişne-kiraz ikilemesi – 2), fındık (5), Cezayir menekşesi (4), güvem eriği (4), sedef otu (4), dağ akçaağacı (3), kavak (3), salatalık (3) yer almaktadır. Üstelik kimi zaman metinlerde elma (2), çavdar (2), üzüm (2), adaçayı, akağaç (1), aksöğüt (1), armut (1), erik (1), biberiye (1), buğday (1), buğday çiçeği (1), çam (1), darı (1), gelincik, haşhaş, huş ağacı (1), ıhlamur, kalabalak, karabuğday, köknar, kuşekmeği, kuru ot, keklik otu, papatya, pelin, safran, şerbetçiotu, sorkun (1) gibi flora örnekleri de mevcuttur. Görüldüğü gibi Türk ve Ukrayna aşk temalı halk lirikleri için gül, meşe, üzüm, armut, buğday, elma, erik, kavak, kiraz bitki sembolleri, ortakdır.

1. Aşk Konulu Türkülerle Ukrayna Halk Şarkılarında Ağaçlar ve Çalılar

Kimi zaman Ukrayna halk şarkılarında ağaç, bir iletişim aracıdır. “Yüz, yüz kuğucuk” adlı şarkıda sevgilisi uzaklara giden kız, gönül ilişkisi yüzünden annesi tarafından kınanmaktadır. Kız, kavak ağacından gökyüzüne kadar büyümesi, Tanrı’ya kızın talihini sorması için yalvarmaktadır. Türk folklorunda kavak ağacının “birinci ve en önemli fonksiyonu göğün direği ve dünya ağacı olmasıdır” (Ergun 2004: 216). Türk kültüründeki gibi Ukrayna kültüründe de kavak ağacının kutsal ve tanrısal ağaç olduğu inancı mevcuttur, bunun örneğini şu şarkıda da görmekteyiz:

Рости, рости, тополенько,

Все вгору та вгору!

Рости тонко та високо

До самої хмари,

Спитай бога, чи діждуся,

Чи не діждусь пари.

Büyü, büyü, kavak ağacı

Hep yukarıya!

Büyü ince ve yüksek

Ta bulutlara kadar,

Tanrı'ya sor benim bekleyince

Eşime kavuşup kavuşmayacağımı (Dey 1986: 301-302)

Âşık tipi halk liriğinde kuş şeklinde betimlenmekle beraber ağaç şeklinde de karşımıza çıkar. Ukrayna folklorunda kız sembolü olan ağaçlardan biri, fındıktır. “Yeşil fındıkçık” adlı şarkıda fındığın yanmayıp tütmesi ve kızın gamlanması motifleri tek bir psikolojik paralelizmi oluşturmaktadır.

<i>Зелена ліщинонько,</i>	<i>Yeşil fındıkçık,</i>
<i>Чом не гориш, та все куришся;</i>	<i>Niçin yanmıyor da tütüyorsun hep,</i>
<i>Гей, молодая та дівчинонько,</i>	<i>Hey, genç kızcağız,</i>
<i>Чого плачеш, чого журишся?</i>	<i>Niçin ağlıyor, gamlanıyorsun hep?</i>
<i>Ой коли б я була суха,</i>	<i>Oy ben kuru olsaydım</i>
<i>То б горіла, не курилася;</i>	<i>Yanardım, tütmezdim</i>
<i>Гей, коли б знала, що за ним я буду,—</i>	<i>Onun olacağını bilseydim</i>
<i>Не плакала б, не журилася!</i>	<i>Ağlamazdım, gamlanmazdım ben!</i>

(Hordiyçuk 1991: 139)

Oleksandr Potebnia (1860: 26) toz ve sisin, ateş dumanına yakın olmaları nedeniyle keder sembolü olduklarını belirtmektedir. Yukarıda verilen şarkı metninde “yanmak” “sözlenmiş olmak”, “tutmek” ise “âşık olduğu halde sevgilisiyle olamamak, bu sebepten dolayı üzülme” anlamına gelir.

Fındık ağacının uğuldayışıyla kızın ağlayışı da birbirine benzetilmektedir:

<i>За шуміла ліщинонька,</i>	<i>Fındık ağaççıkları uğuldadı,</i>
<i>Заплакала дівчинонька.</i>	<i>Genç bir kız ağladı. (Hordiyçuk 1991: 125)</i>

Ukrayna folklorunda çok yaygın olan söğüt simgesi alçakgönüllülük, dul annenin ya da talihsiz kızın kasveti ve elemiini temsil etmektedir (Kotsur vd. 2015: 112). Sorgunlar kızın gözyaşlarına tanık olmaktadır:

<i>За густими лозоньками</i>	<i>Sık sorgunlar arasında</i>
<i>Плаче мила слезоньками</i>	<i>Sevdalı acı acı ağlıyor (Sıdorenko 1964: 445)</i>

Âşığın bir ağacı, özellikle kız sembolü olan kavağı kesmesi, kimi Ukrayna halk şarkılarında geçmektedir ve kızın sevgilisine ihanet ettiği anlamına gelen bir motiftir.

*“Не рубав я у полі тополи
Та й не зраджу тебе молодой”*

*“Ben kırdı kavağı baltayla kesmedim,
Ben genç sana ihanet etmem” (Dey 1986: 69)*

Kavak ağacı simgesi kimi türkülerde de yer almaktadır. “Nazlı kavak aman gıcır gıcır gıcılar” adlı türküde nazlı kavakla âşığın sevgilisi arasında benzerlik izlenmektedir: “*Nazlı kavak aman gıcır gıcır gıcılar, // Nazlı da yavrumun yüreğinde sancı var*”, “*Nazlı kavak aman aman eğivermiş dalını, // Soldurmamış yaprağını, dalını, // Nazlı yârim aman gel salını salını*” (Özbek 1981: 164-165). Bu türküde “nazlı kavak”, âşığın sevdasıyla ilgili bir semboldür. Sevdakârın nazlı kavağın yapraklarının kuruyup dökülmesini istemesi, kendini yârinden ayırmak, vazgeçirmek isteyenlerin perişan olmalarını istemesiyle bağlantılıdır:

*Nazlı kavak aman hep dalların kurusun
Dökülsün yaprakların sularda çürüsün,
Beni yârdan ayıranlar sürünsün (Özbek 1981: 164-165)*

Ukrayna folklorunda meşe, erkekliği temsil etmektedir (Kostomarov 1994: 76). “Yeşil meşe, yeşil meşe” şarkısında kozağın, sevdiği kız başka biriyle nişanlandığında yaşadığı acı, yeşil meşenin yanındaki akağacının kesilmesine karşı duyduğu üzüntüye benzetilmektedir. Sevilen kız da şarkıda bir huş ağacıyla kıyaslanmaktadır.

*“Зелений дубе, зелений дубе,
Чи не жаль тобі буде,
Як ізрубають тую березу,
Що близько тебе буде?”
[...] “Ой ти, козаче, ти, молоденький,
Чи не жаль тобі буде,
Як засватають твою дівчину,
Що тобі мила буде?”*

*Yeşil meşe, yeşil meşe
Eğer senin yanında olan
Akağacı keserlerse
Üzülmez misin?
[...] “Oy sen, gencecik kozak,
Üzülmez misin
Senin sevdiğin kıızı
Başka birine alırlarsa?” (Dey 1986: 321)*

Bir türküde de meşe, erkeği nitelendiren özelliklerden biridir:

Eğin'in etrafı dağdır, meşedir

İçerde oturan beydir paşadır (Öztelli 2002: 87-88)

“Vişnecik, kirazcık” adlı şarkıda vişne-kiraz ve kız imajları birbiriyle iç içedir. Vişnenin pıtrak olması ile kızın gençliğin zevkini çıkarması, birine âşık olması arasındaki ilişki şöyle dile getirilir:

“Ой вишенько, черешенько,

Чом рясно не родиш,

Молодая дівчинонько,

Чом гулять не ходиш?”

“Ой як мені рясно цвісти

За високим тином,

Ой як мені гулять ходить

За хазяйським сином?..”

“Vişnecik, kirazcık,

Niçin pıtrak gibi değilsin,

Genç kızcık,

Niçin gezmeye çıkmıyorsun?”

“Nasıl pıtrak olayım

Yüksek duvarın arkasındayken

Nasıl gezmeye çıkayım

Efendinin oğlu ile?” (Dey 1986: 53)

Ukrayna folklorunda vişne-kiraz, genç kızın sıfatlarından biridir. Ünlü Ukrayna halk bilimcisi Nikolay Kostomarov (1994: 81) vişnenin birçok halk şarkısında yoksul güzel kızı temsil ettiğini söylemektedir. Vişne-kirazın filizlenmesi kızın ergenlik çağına girdiğini gösterir. Ağacın eğilmesi ise kızın üzüldüğünü tasvir eder:

“Ой ти вишенько, ти черешенько²,

Ой коли ти зійшла, коли виросла?”

“Я весною зійшла, літом виросла,

На Дунай, на ріку похилилася.”

“На Дунай, на ріку похилилася,

“Oy sen vişnecik, sen kirazcık,

Sen ne zaman filizlendin, ne zaman büyüdü?”

“Ben ilkbaharda filizlendim, yazın büyüdüm,

Tuna nehrine eğildim.”

² “Vişnecik, kirazcık” şarkısı yazar tarafından 10 Haziran 2010 yılında ses kayıtları da alınarak Ukrayna’da, Jıtomır ili Liubar ilçesine bağlı Provalivka köyü sakinleri tarafından derlenmiştir. Kaynak kişiler: Buhay, Halina, 1933 Liubar doğumlu (Ukrayna), emekli; Volnçuk, Mariya, 1941 Liubar doğumlu (Ukrayna), emekli; Herun Lüdmila, 1949 Liubar doğumlu (Ukrayna), aşçı; Herun Vasil Nikonoviç, 1932 Liubar doğumlu, emekli.

Ой, чого ти, душа, зажурилася?”

“Зажурилася я, що стояла сама.

Що стояла сама пізно ввечора.

Що стояла сама пізно ввечора,

Дожидала тебе, моє серденько.”

“Tuna nehrine eğildin,

Oy niçin sen, canım, kederlendin?”

“Kederlendim ben dün tek başıma durduğum için.

Akşamın geç vaktinde yalnızca durduğum için,

Akşamın geç vaktinde yalnızca durup

Seni, kalbim benim, beklediğim için”

Ukrayna halk şiirinin bir başka örneğinde vişne ağacının dibinde uyuyan kız sevgilisi tarafından uyandırılmakta, ondan hediye olarak altın yüzük almaktadır. Bu şarkıda da kız imajı vişne imajıyla çağrışmaktadır (Dey 1986: 89-90).

Ukrayna kültürü ve folklorunda, özellikle sevda halk şarkılarında gilaburu simgesi çok önemli yer almaktadır. Oleksandr Dey’in (1986: 8) ifadesiyle, “*Kız güzelliğinin tasvir edilmesinde en sevilen şarkı istiaresi, kıızı kırmızı gilaburuyla kıyaslamaktır*”. Genel olarak gilaburu kızlık, güzellik ve sevgi sembolüdür (Potebnia 1868: 261; Kostomarov 1994: 70; Jayvoronok 2006: 269-271; Kotsur vd. 2015: 326-327).

На взгорді калинонька, по дорозі терн.

Любив же я дівчиноньку, люблю і тепер.

Tarlada gilaburu, yolun yanında güvem eriği

Kızı seviyordum, şimdi de seviyorum ben.
(Sıdorenko 1964: 455)

А в бідної дівчиноньки одна коралина,

Попід гору несе воду — цвіте, як калина.

Fakir kızcağızın ise tek bir mercancığı var,

Yokuş aşağı su taşıyor - gilaburu gibi çiçekleniyor (Dey 1986: 47)

Kırmızı gilaburu bilhassa güzel kıızı, gilaburunun olgunlaşması kızın gelinlik çağına girmesini temsil etmektedir (Potebnia 1860: 45-46; Kostomarov 1994: 69). Potebnia’ya (1860: 46) göre folklor eserlerindeki gilaburunun hâlâ olgunlaşmış olmaması ise aşkta bir maninin olduğunu göstermektedir. Aynı zamanda gilaburunun çiçeklenmesi, kızın evlendiği ya da evlenmeye hazır olduğu veya birini sevdiği anlamını taşımaktadır.

*Червона калина
Білим цвітом цвіла,
Через тебе, козаче,
Мене мати була.*

*Kırmızı gilaburu
Beyaz çiçekleri açtı,
Senin yüzünden, kozak,
Beni annem dövdü (Dey 1986: 88)*

Gilaburunun çiçek açmış olmamasıysa kızın bu zamana kadar birine âşık olmadığı, biriyle evlenmediğinin işaretidir:

*“Калино ж моя,
Чом ти не цвіла?”
“Холодная та зима була —
Цвіт пов’ялила”.
“Дівчино ж моя,
Чом заміж не йшла?”
“Всю Україноньку сходила —
Пари не найшла”*

*“Gilaburum benim,
Niçin çiçek açmadın?”
“Kış çok soğuk idi,
Çiçeklerimi soldurdu.”
“Kızım benim,
Niçin gelin olmadın?”
“Tüm Ukrayna’yı gezdim, Kendime eş
bulamadım.” (Dey 1986: 294)*

Gilaburunun kararması kızın, aşk derdi çektiğini ifade etmektedir:

*Червона калино, чого-сь почорніла,
Чи дощу бажаси, чи вітру боїшся?
Вітру не боюся, дощу не бажая,
Кого вірно люблю, то з тим й умираю*

*Kırmızı gilaburu, kararmışsın,
Yağmuru mu istiyor, rüzgârdan mı
korkuyorsun sen?
Rüzgârdan korkmuyor, yağmuru
istemiyorum,
Kimi sadakatle seviyorsam onun için
ölüyorum. (Dey 1986: 136)*

“Koyuver beni anneciğim” şarkısında bir dilber diğer kızların onun sevgilisine göz koymalarını engellemek için erkeğin ayak izini gilaburu çiçeğiyle kapatmaktadır (Dey 1986: 84).

Ukrayna halk biliminde gilaburu toplamak, onun dallarını kırmak, sevmek, evlenmek ya da evlendirmek anlamına gelmektedir (Potebnia 1860: 46; Kotsur 2015: 327). Gilaburunun dallarını kıran kız onların sayesinde erkekleri kendisine âşık etme gücünü elde etmektedir:

<i>Ой у лузі калина стояла,</i>	<i>Oy çayırda gilaburu vardı,</i>
<i>Ту калину дівчина ламала,</i>	<i>O gilaburunun dallarını kız kırıyordu,</i>
<i>Ту калину дівчина ламала,</i>	<i>O gilaburuyu kız kırıyordu,</i>
<i>Вона всіх парубків чарувала</i>	<i>Tüm erkekleri büyüliyordu.</i>
	(Dey 1986: 69)

Başka bir şarkıda gilaburu ve meşe simgeleri genç erkek ve kızı temsil eder, onların ilişkilerinin anlatımından önce güzel bir tabiat tasviri olarak metnin aşk şarkısı olduğunu dinleyiciye/okuyucuya bildirir.

<i>Туман, туман по долині</i>	<i>Sis, sis vadiyi бүрүмүş,</i>
<i>Широкий лист на калині;</i>	<i>Gilaburunun yaprağı geniş;</i>
<i>А ще шириший на дубочку.</i>	<i>Ama meşeninki daha da geniş (Sıdorenko 1964: 445)</i>

Benzer bir motife “Tarlada yeşil meşe ağacı” şarkısında da rastlamaktayız. Bu eserde meşe ağacı erkeği, vişne ise onun sevdiği kızı simgelemektedir.

<i>Ой у полю дуб зелений,</i>	<i>Tarlada yeşil meşe ağacı,</i>
<i>Під тим дубом вишня;</i>	<i>Onun altında vişne ağacı var.</i>
<i>Аж там козак конем грає,</i>	<i>Orada kozak ata binip oynuyor,</i>
<i>Щоб дівчина вийшла</i>	<i>Kız çıksın diye (Dey 1986: 40)</i>

Gilaburu sembolü ve bu sembolle ilgili motifler, Ukrayna kültürü ve folkloruna özgüdür, türkülerde buna hiç rastlanmamaktadır.

Bazı şarkılarda âşığın şekil değiştirme yeteneğinden bahsedilmektedir. “Kız Katerına yüzüne akılık sürüyor” şarkısında Katerına adlı bir kız sevmediği biriyle evlenmekten kurtulmak amacıyla bir söğüt, huş ağacı, kırdaki yol, tarladaki buğday, ördek, denizdeki

çelenge dönüşeceğini söylemektedir. Onun sözlerini dinleyen erkek de kendisinin sırayla aksöğüt, dağ akça ağacı, kuşekmeği, buğday çiçeği, suna, değerli taş dönüşeceğini ifade etmekte ama Katerına taşın çabuk batan, çelengin ise suyun üzerine çıkan bir nesne olduğunu beyan ederek onu yenmektedir.

*“Не білись, личко біленькеє, будуть к
тобі гості,*

*Гості не з любові, а о нелюба
старости.*

*Ой стану я, стану я над водою
вербою!”*

А нелюб теє чує, під сінцями стоя.

“Ой не збудеш, Катерино, моя будеш!

А я коло тебе тонким верболозом”.

*[...] “Ой попливу я, попливу на морі
віночком:*

Чи не збуду я свого нелюба?”

Нелюб теє чує, під сінцями стоя.

“А я за тобою дорогим каменем”.

“Камінь потоне, вінок вирине!

Тепер же я ізбула нелюба свого!”

“Aklaşma, ak yüzüm, sana misafirler gelir,

*Yâden değil, sevmediğin birinden
dünürler gelir.*

Oy olayım ben, su üzerinde söğüt olayım!”

*Sevmediği ise hayatın dibinde durarak
bunu duyuyor.*

*“Oy baştan savmazsın (kurtulmazsın)
Katerına, benim olursun!*

Ben ise senin yanında ak söğüt olayım.”

*[...] “Oy denizde çelenge dönüşüp
yüzeyim,*

Sevmediğimden kurtulur muyum?”

*Sevmediği ise hayatın dibinde durarak
bunu duyuyor.*

*“Ben senin arkandan değerli taş olup
gideyim.”*

“Taş batar, çelenk ise su yüzüne çıkar!

Şimdi sevmediğimden kurtuldum ben!”
(Sıdorenko 1964: 450)

Ukrayna folklorunda çelenk, kızlığın ve bakırlığın sembolüdür. Türkiye’de olduğu gibi Ukrayna’da da gençlerin evlenmeden önce cinsel ilişkilere girmesi, gayriahlaki ve geleneğe aykırı bir davranış olarak algılanmaktaydı. Bunun için şarkılarda halk bilgeliği kızlara, “çelenklerini korumalarını” emretmektedir.

Bir türküde muradına bir türlü eremeyen bahtsız âşık kendisini bir çalıya benzetmektedir. Bunun da sembolik bir anlamı vardır çünkü bu belirsiz çalı nasıl meyvesizse âşığın sevdası da böyledir, bir vuslata ve evliliğe dönüşmez.

Çalı mıyım çalı mıyım
Ben çalının dalı mıyım
Eller erdi muradına
Ben bir bahtı karalıyım
Yaradana kurban olâm (Dökmetaş vd. 1996: 334)

Başka bir Ukrayna şarkısında ise bitkinin çiçeklenip meyve vermeyişi âşığın sevdasında dert çektiği anlamını taşımaktadır: Sevdakâr bitkiye hitap ederken aslında kendi aşkının “meyve vermediğinin”, mutsuz olduğunun nedenini merak etmektedir (Dey 1986: 261).

Ukrayna halk şarkılarından farklı olarak türkülerde sadece meyve veren ağaçlar değil, meyvelerin kendileri birer sembol olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle âşık tipiyle ilgili olan elma imgesi türkülerde sıkça geçmektedir. “*Elma, aşk sembolüdür; aşk duygularıyla birlikte, âşıkların buluşmasını, kucaklaşıp koklaşmasını, özetle, sevenlerin birlikteliklerini*” ifade etmektedir (Mirzaoğlu 2015: 51). Elma kız güzelliğini temsil eder, türkülerde yâr, “elma yanaklı”dır:

Ko desinler Aftos yarim parmağı kınalı
Güvercin topuklum aman elma da yanaklı
Kız pınar başında aman testi doldurur (Kunos, 1998: 21-22)

Bir öpücük ise sevdalının ağaçtan aldığı elma gibi tatlıdır.

Alma aldım budaktan
Yâri öptüm dudaktan (Özbek 1981: 100-101)

Genel olarak daldan almak türkülerde sevmek, sevdaya düşmek anlamına gelmektedir (Mirzaoğlu 2015: 52). Yârinden zorla ayrılan âşık da kendisini daldan koparılan bir elmaya benzetmektedir:

Elma idim indirdiler dalımdan
Ayırıldar beni nazlı yârimden (Özbek 1981: 247)

Ünlü türkûde âşık yârinden elma almasını, karşılığında da bir nar vermesini rica eder. Sembolik anlamda elma vermek, aşkı itiraf etmek, elma almak da birinin aşkını kabul etmek olarak düşünülebilir. Mustafa Duman çalışmasında elma vermeyi evlilik teklifi yapılması olarak ele alır, ona göre karşılığında verilen nar da üretkenlikle ilgili olup kızla birlikte âşığın hayatına gireceği çocuk ve bereketi temsil eder (Duman 2013: 803).

Gördüğümüz gibi elma haricinde türkülerde âşık tipine ilişkin diğer meyve imgeleri de geçmektedir: armut, ayva, nar, kiraz vs. F. Gülay Mirzaoğlu'nun (2015: 53) ifadesiyle, *“Türkülerde aşk, özellikle sembolik meyveler söz konusu olduğunda cinsellikle iç içe geçmiş biçimde vurgulanır.”* Örneğin, *“Gel de dostun bahçesinde gezelim”* adlı türküde maşuk gelinin âşığa tenhada bir şeftali vermesi, onların bir tür cinsel ilişki yaşadıklarının göstergesi olarak yorumlanabilir.

Gönül farımadı güzel sevmeden

Ak göğsün bendi geniş düğmeden

Gel sarılahm anan da duymadan

Tenhada şeftali verdi bir gelin (Öztelli, 2002: 92)

Benzer durumu başka bir türküde de görebiliriz:

Kiraz aldım dikmeden,

Halimem dallarını bükmeden,

Bir armağan ver bana

Halimem ben gurbete gitmeden (Özbek 1981: 197-198)

Türk folklorunda *“nar meyvesi aşkı, nar taneleri ise üreme ve çoğalmayı”* simgelemektedir (Mirzaoğlu 2010: 131). Mehmet Erol (2006: 137-143) ve Ali Osman Öztürk (2017: 42) turunç, nar ve ayvanın türkülerde özellikle cinsel imgeler olarak kullandığını belirtir: Türkülerde bu meyveler ve kimi zaman da elma sevgilinin göğsü ve koynunu ifade eder. Bazen ise bu meyveler kız güzelliğini ve aşkı simgeler, örneğin, şu türküdeki olduğu gibi:

Şirin nar dane dane

Gel güzel döne döne (Arsunar 1962, 16-18)

Başka bir türküde âşık kendisi hakkında *“nar tanesiyim”* demektedir (Öztelli 2002: 76). Burada *“nar tanesiyim”* ifadesi, âşığın sevicecek, kıymetli biri olduğuna dikkat çekmektedir.

“Ayva turunç narım var” türküsünde ayva, turunç ve nar kızın sinisini ifade eden istiareler olarak düşünülürse kızın fiziksel olarak güzel olduğu, buna rağmen sevgilisi tarafından aldatıldığı ve güzelliğiyle hak ettiği mutluluğu bulamadığı söylenebilir.

Ayva turunç narım var

Benim ahu zarım var

Hep derdinden ağlarım

Bir vefasız yarım var (Türk Halk Müziği Sözlü Eserler Antolojisi 2006: 92)

2. Türkülerle Ukrayna Halk Şarkılarında Çiçekler

Ağaçların yanı sıra çeşitli çiçekler ve küçük bitkiler de Ukrayna ve Türk halk liriğinde çok önemli role sahiptir. Örneğin, eskiden bir Ukraynalı kızın çelenginin ana unsuru sedef otuydu. Ukrayna folklorunda sedef otu, kızlara mahsus özellikler ve sıkı ahlak sembolüdür. N. Kostomarov'a (1994: 59) göre kızın sedef otunu ekip sulaması, onun bekâretini korumaya niyetli olduğunu göstermektedir:

В саді була, руту рвала, та її Сedef otunu koparıp kendimi süslüyordum.
обтикалася (Dey 1986: 53)

Kızın sedef otu çelengini kaybetmesi ya da bu bitkiyi artık kullanmayacağını bildirmesi ise bekâretini kaybettiği manasına gelmektedir (Kostomarov 1994: 59). “Sedef otunu ekiyorum” adlı Ukrayna şarkısında şerefi lekelenmiş kız, daha önce örgüsünün süslenmesi için özenle yetiştirdiği sedef otunun artık ona lazım olmadığını söyleyerek hüznlenmektedir:

<i>Сію рутку, сію рутку, рутку підливаю,</i>	<i>Sedef otunu, sedef otunu ekiyorum,</i>
<i>А я свою рутку дрібну на зиму сховаю...</i>	<i>suluyorum,</i>
<i>- Рутко ж моя дрібненькая, рутко</i>	<i>Ben kendi ince sedef otumu kış için</i>
<i>зеленая!</i>	<i>saklıyorum...</i>
<i>Вже ж ти мені, рутко дрібна, вже-сь</i>	<i>- İnce sedef otum benim, yeşil sedef otum</i>
<i>ми не потрібна...</i>	<i>benim!</i>
	<i>Artık sen, ince sedef otu, bana lazım</i>
	<i>değilsin... (Şalata 1973: 41)</i>

“Bütün yıldızlar küçük grupta” adlı şarkıda sevgilisiyle tartışmış olan kız, adaçayına su kaynatırken sedef otuna asla zarar vermeyeceğini belirtmektedir:

<i>На шавлію укріп зрію,</i>	<i>Adaçayına suyu kaynatıyorum,</i>
<i>На руту не буду.</i>	<i>Sedef otuna kaynatmam.</i>

*Розсердився мій миленький,
Я й просить не буду.*

*Kızmış benim sevgilim,
Ben de yalvarmam (Dey 1986: 149)*

Metamorfoz eylemine, yani sevgililerin bitkilere dönüşmesi motifine diğer Ukrayna halk şarkılarında da rastlanmaktadır:

*Ішов милий гірньою,
Мила долиною,
Зійшов милий роженською,
Мила калиною.*

*Sevgili dağdan geçip gidiyordu,
Kız da vadiden,
Sevgili gül olarak sürdü
Kız ise gilaburu. (Dey 1986: 103-104)*

Ukraynacada “рожа” (“roja”) kelimesi hem ebeğümeci hem de gül anlamına gelmektedir (Bilodid 1977: 598). Ukrayna dilinde “повна рожа” (“povna roja”) olarak adlandırılan katmerli gül, “güzellik ve neşenin sembolüdür” ve birçok Ukrayna şarkısında sevgiliye hitap edildiğinde kullanılmaktadır (Jayvoronok 2006: 504-505). Örneğin, kahramanları iki âşık olan “Oy sen, kız, gururlu ve görkemlisin” şarkısında âşık sevdiği kızı güle benzetmektedir: “Oy sen, kız, katmerli gülsün // Sana bakmam ne kadar güzeldir!” (Dey 1986: 176).

Bir Ukrayna halk şarkısında hakikî maşuk ile gül arasında paralellik oluşturulmaktadır. Bu şarkıda gül, aşkın sembolü olarak karşımıza çıkmaktadır:

*Не та ружа що за садом
А та ружа, що в саду.
Не той милий, що двох любить,
А той милий, що одну.*

*Bahçede olmayan, gül değildir,
Bahçede olan, güldür
İki kızı seven, sevgili değildir,
Tek kızı seven, sevgilidir (Derleyen: Alina
Fikaniuk)*

Ukrayna folklorunda olduğu gibi Türk folklorunda da âşık, sevgilisini sıklıkla gül olarak nitelendirmektedir. “Çeper çektim yol açtım” türküsünde âşığın “güle dolaşması” yâre kavuştuğu anlamına gelmektedir. Âşığın gül dermesi ise sevgiliye kavuşup ondan murat aldığı anlamındadır:

*Çeper çektim yol açtım
Kızıl güle dolaştım*

Yağma yağmur yel esme

Ben yârime kavuştum

[...]Karşıda gördüm seni

Gül iken derdim seni (Öztelli 2002: 42)

“Girdim bahçenizden bir gül kopardım” adlı türküde âşık, gül koparma eylemini aşka düşmeye benzetmektedir:

Girdim bahçenizden bir gül kopardım

Hata ettim hatırcığım dokundum

Seni benim deye elden sakındım

Yeni dost sevmişsin mübarek olsun (Akgül 1998: 213)

Gül, türkülerde adı en sık geçen, sevdâ, güzellik ve yâr sembolü olan çiçektir. Gül simgesiyle ilgili eylemler de sembolik anlam yüklüdür. F. Gülay Mirzaoglu (2015: 48-49) “Geçmişten Geleceğe Kültürel Aktarım Sürecinde Türkülerin Sembol Dili” çalışmasında bağa girmek-gül dermek sembolik eylemleri hakkında şunu söylemektedir:

“Bağa girmek sevgilinin gönlüne girmek, semtine yakın olmak, onunla bir arada olmak anlamları taşıırken, gül dermek ona ulaşmak sevgiliye kavuşmak ve onunla hemhal olmak, birliktelik anlamlarını simgeler. ...Âşığın hedefi önce “bağa girmek” sonra da “gülünü dermek”tir. Bağa giren âşığın gül dermesi, soyut anlamda sevgilinin gönlünü kazanması ve somut anlamda ise onun mekânına girmesi onunla buluşması anlamlarına gelirken, “gül dermek” aynı zamanda sevgiliyle fiziksel anlamda birlikteliği ifade eden sembolik bir eylemdir.”

“Karşı dağda sıra sıra bademler” türküsünde gül simgesini kullanarak âşık, kıza karşı olan sevgisini anlatmaktadır. O, bülbül misali bu gül için ağlamakta, onu diğerlerinden korumak, “koklamak”, yani sevmek istemektedir:

İki bülbül efgan eder bir güle

Reva mıdır ben ağlayım o güle

Düşman eli değmeyecek bu güle

Gelir gider ben gülümü koklarım (Esen 1986: 194)

Bazı türkülerde âşık tipiyle ilgili karanfil simgesi geçmektedir. Karanfil, Türk halk edebiyatında adından sıkça söz edilen çiçeklerden biridir (Albayrak 2010: 314). F. Gülay Mirzaoglu'na (2015: 41) göre “türkülerde karanfil; dokunmayı, koklaşmayı, kucaklaşmayı, dertleşmeyi, söyleşmeyi ve sevgiyi gösteren her türlü davranışı da ifade eden bir aşk sembolüdür”. Aynı zamanda karanfil, sadakat ve sabır simgesidir (Öztürk 2017: 42). Dolayısıyla yârinin hasretiyle yanan âşğın kendisini susuz kalmış bir karanfile benzetmesi gayet doğaldır:

Karanfilim, susuzum

Kaç gündür uykusuzum (Öztelli 2002: 98)

Türkülerde geçen menekşe de diğer birçok bitki gibi bir kızın güzelliğini temsil eder. Örneğin, “Bir dal kestim ormandan” türküsünde âşğ mest eden koku, yârimden gelen menekşe kokusudur (Arseven, 1948: 22).

Ukrayna folkloru için önemli olan ama türkülerde geçmeyen başka bir bitki simgesi, Cezayir menekşesidir. “Yemyeşil” ve “haçvari” sıfatları olan Cezayir menekşesi Ukrayna halk biliminde evlilik, kızlık, bekâret, erkek ilkesi, genç kozak³, ölümle hayatın karşılıklı bağlantısı sembolüdür (Kotsur 2015: 39). Bir kız âşktan bahsederken çok kere bu çiçeği

Ой стелися, барвіночку,

Не коренем — листом!

Кличе козак дівчиноньку

Не голосом — свистом!

Yayıl, Cezayir menekşesi,

Kökle değil, yapraklarla!

Kozak kızı çağırıyor,

Sesle değil, ıslıkla! (Dey 1986: 53)

Genel olarak Ukrayna kültüründe Cezayir menekşesinde kişisel mutluluk simgeliği yer alır. Cezayir menekşesini koparmak, sevgiliyle buluşmaya gitmek, çiçeklenen Cezayir menekşesi aşk itirafı, mutlu evlilik demektir (Jayvoronok 2006: 26-27). Bunun için sevgilisi tarafından aldatılan ve evlilik dışı çocuğu doğuran bir kız, diğer kızları uyarır: Onların gilaburu ve Cezayir menekşesini kopararak çocuğunu uyandırmamalarını söyler ve böylece kızlara aşk ve ilişki konusunda çok dikkatli davranmaları gerektiğinin mesajını verir.

³ Kozak, 15-18. yüzyıllarda Ukrayna'nın güneyinde yaşayıp Tatar-Türk ve Leh istilacılarıyla savaşılan silahlı özgür bir insan ya da bu insanın torunlarından biridir. Anlam karışıklığını gidermek amacıyla genellikle Rusya'daki atlı asker sınıfına çağrışım yapan “kazak” kelimesi yerine Ukraynalıların etnik adlandırılmalarından biri olan “kozak” kelimesinin kullanılışı daha uygun görülmüştür.

*“Не йдїть, дївки, по калину,
Не збудїть менї дитину!
Не рвїть, дївки, барвіночку,
Не збудїте дитиночку!”*

*“Gitmeyin, kızlar, gilaburu almaya,
Çocuğumu uyandırmayın!
Cezayir menekşesini koparmayın, kızlar,
Bebeğimi uyandırmayın! (Sıdorenko 1986:
492)*

Cezayir menekşesinin erkek sembolü olan bitki olduğunu, annenin erkek çocuğunun beşiğini genellikle bu çiçekle süslemesi ya da oğlanın Cezayir menekşesi suyunda yıkanıp yakışıklı birine dönmesi ispatlamaktadır:

*Дівка сина породила,
Барвіночком обстелила.*

*Kız oğlunu dünyaya getirdi,
Çevresini Cezayir menekşesiyle bezedi
(Sıdorenko 1986: 492)*

*Ой десь же ти, мій миленький,
У барвінку купався,
Були луччі, були кращі,
А ти мені сподобався”.*

*Oy galiba sen, sevgilim, Cezayir
Menekşesi suyunda yıkanmışsın
Ki senden daha iyi, daha yakışıklı olanlar
varken
Asıl sen hoşuma gitmişsin (Dey 1986: 91)*

Sonuç

Hem türkülerde hem de Ukrayna halk şarkılarında doğa olgularına dair betimlemelerin çok önemli yeri vardır. Çoğu zaman tabiatın hali, âşığın haliyle uyum içindedir; bu durum özellikle türkülerde kendini göstermektedir. Bitkiler, âşığın irtibat kurduğu, dertleştiği, benzetildiği nesne rolünde ön plandadır. Bu tür motifler hem Ukrayna hem Türk halk şiirlerinde önemli yer tutmaktadır. Türk ve Ukrayna aşk temalı halk şarkıları için gül, meşe, üzüm, armut, buğday, elma, erik, kavak, kiraz bitki sembolleri, ortaktır. Ukrayna folklorunda en sık anılan ve sembol haline gelen ağaçlar, gilaburu, vişne ve meşedir; bitki ve çiçekler arasında ise sedef otu ve Cezayir menekşesidir. Bu semboller ve onlarla ilgili motifler Ukrayna halk lirğine özgü olmakla beraber meşe, türkülerde de erkek simgesi olarak karşımıza çıkar.

Ukrayna ve Türk folkloru için en önemli ortak bitki sembolü, güldür. Hem türkülerde hem de Ukrayna halk şarkılarında âşık sevgilisini güzellik ve aşkı ifade eden gül olarak tasvir eder fakat “gül-bülbül” ikilisi ve onlarla ilgili motifler türkülerde hastır. Ukrayna halk şarkılarından farklı olarak türkülerde ağaçlardan ziyade daha çok onların verdiği meyveler sembolik anlam kazanır: elma, ayva, nar, kiraz, şeftali vs., Ukrayna folklorunda ise ağaç ve meyvesi birlikte düşünülür. Türk folkloruna has olan bu meyve imgeleri çoğunlukla cinsellikle ilgili bir anlam taşımakta ve sevgilinin fiziksel cazibesini ifade etmektedir. Bunların haricinde türkülerde karanfil ve menekşe gibi çiçekler de anılır.

Genel olarak Ukrayna ve Türk halk şarkılarında bitki sembollerinin kullanılması aynı işlevleri görür: Yârin güzelliğinin tasvir edilmesi, âşığın ruh halinin ifade edilmesi, cinsellikle ilgili bazı bilgilerin üstü kapalı bir şekilde aktarılması gibi. Ancak aynı düşünce farklı şekillerde hayat bulmuştur: Ukrayna ve Türk folklorlarında yer alan bitki sembolleri bu iki ulusun ülkelerinin gerçek tabiatlarından alınmış olup onların coğrafi hususiyetlerini yansıtır. Böylece aralarında kimi ortak motif ve semboller olmakla beraber her kültüre has olan bir takım sembol ve motiflerin ortaya çıkması, ortak motiflerin ise farklı anlam kazanması söz konusudur.

Kaynaklar

Akgül, Hüseyin (1998) *Manisa Türküleri*, Manisa: Manisa Ticaret ve Sanayi Odası Organize Sanayi Bölgesi Müdürlüğü Yayını.

Albayrak, Nurettin (2010) *Ansiklopedik Halk Edebiyatı Sözlüğü*, İstanbul: Kapı Yayınları.

Arseven, Veysel (1948) *Karadeniz Bölgesi Halk Türküleri (Artvin, Trabzon, Giresun, Rize)*, Kastamonu: Kastamonu Matbaası.

Artun, Erman (2004) *Türk Halk Edebiyatına Giriş*, İstanbul: Kitabevi.

Bilodid, İvan (Ed.) (1977) *Slovník Ukrayinskoyi Movi v 11 Tomah: Tom 8*, Kiev: Naukova Dumka.

Boratav, Pertev Naili (1969) *100 Soruda Türk Halk Edebiyatı*, İstanbul: Gerçek Yayınevi.

Demirci, Yusuf Ziya (1938) *Köy Halk Türküleri*, İstanbul: Burhanettin Matbaası.

Dey, Oleksandr (Ed.) (1986) *Ukrayinski Pisni Pro Kohannya*, Kiev: Dnipro.

Dökmetaş, Kubilay vd. (1996) *Notalarıyla Uzun Havalarımız*, Ankara: Cem Veb Ofset Ltd. Şti.

- Duman, Mustafa (2013) “Kırşehir Türkülerinde Meyve”, *IV. Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Öğrenci Kongresi TUDOK 2021 Bildiriler*, 795-810, İstanbul: İstanbul Kültür Üniversitesi Yayınları.
- Erol, Mehmet (2006) “Elma Yanaklı Kiraz Dudaklı”, *Meyve Kitabı* (Ed.: Emine Gürsoy Naskali, Dilek Herkmen), İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Ergun, Pervin (2004) *Türk Kültüründe Ağaç Kültü*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.
- Esen, Ahmet Şükrü (1986) *Anadolu Türküleri*, Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Hordiyçuk, Mikola (1991) *Perlini Ukrayinskoyi Narodnoyi Pisni*, Kiev: Muzična Ukrayina.
- Jayvoronok, Vitaliy (2006) *Znakı Ukrayinskoyi Etnokulturi. Slovník-dovidník*, Kiev: Dovira.
- Kaya, Doğan (1999) *Anonim Halk Şiiri*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Kolessa, Filaret (2009) “Oglyad Ukrayinsko-Ruskoyi Narodnoyi Poeziyi”, *Visnik Lvivskogo Universitetu*, 47, 166-272.
- Kopanitsya, Lübov (2000) *Ukrayinska Lirična Pisnya: Evolütsiya Poetiçnogo Mıslennya* (Yayınlanmamış Filoloji Bilimleri Doktora Tezi), Kiev: Kiyivskiy Natsionalniy Universitet İmeni Tarasa Şevçenka.
- Kostomarov, Mikola (1994) *Slovyanska Mifologiya. Vıbrani Pratsi z Folkloristiki i Literaturoznavstva*, Kiev: Libid.
- Kotsur, Viktor vd. (2015) *Entsiklopediçnyy Slovník Simvoliv Kulturi Ukrayini*, Korsun-Şevçenkivskiy: FOP Gavrişenko V. M.
- Kunos, Ignacz (1998) (Haz. A. Öztürk) *Türk Halk Türküleri*, Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Mirzaoglu, Fatma Gülay (2010) “Lirik Türkülerde Kadın Tipleri”, *Türkbilig*, 20, 127- 164.
- Mirzaoglu, Fatma Gülay (2015) *Halk Türküleri*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Özbek, Mehmet (1981) *Folklor ve Türkülerimiz*, İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Öztelli, Cahit (2002) *Evlerinin Önü*, İstanbul: Özgür Yayınları.
- Öztürk, Ali Osman (2017) *Türküyü okumak – Türkü Yazıları II*, İstanbul: Hiper Yayınları.
- Potebnia, Aleksandr (1860) *O Nekotorih Simvolah v Slavyanskoy Narodnoy Poeziyi*, Harkiv: Universitet.

Sidorenko, Halina (Ed.) (1964) *Ukrayinski Narodni Pisni: Pisni Pro Kohannya*, Kiev: Dnipro.

Şalata, Mihaylo (Ed.) (1973) *Narodni Pisni v Zapısah Markiyana Şaşkeviça*, Kiev: Muzıçna Ukrayna.

TRT (2006) *Türk Halk Müziği Sözlü Eserler Antolojisi II*, Ankara: TRT Müzik Dairesi Yayınları.

Zıryanov, Yakov (Haz.). (1961) *Ukrayinski Narodni Pisni*, Kiev: Dnipro.